

Duhovnost Anonimnih alkoholičara i pastoralno savjetovanje

Antun Volenik*

Sažetak

Program Anonimnih alkoholičara po svojim je osnovnim dokumentima duhovni program. Članak prikazuje povijest Programa kroz njegovu duhovnu pozadinu. Prikazani su glavni začetnici duhovne strane programa te glavni duhovni naglasci iz Velike knjige Anonimnih alkoholičara. Prikazana je i kršćanska pozadina pokreta te je šire prikazana povezanost osnivača Wiliama (Billa) Wilsona i dr. Roberta (Boba) Smitha s više osoba iz Katoličke Crkve (kao što su Edward (Ed) Dowling, SI te John C. Ford, SI), kao i neke dodirne točke Programa i ignacijevske duhovnosti. Članak prikazuje pionirsku ulogu Programa Anonimnih alkoholičara u integraciji duhovnosti u proces oporavka i liječenja ovisnosti koju su tek posljednjih desetljeća prihvatile moderna psihoterapija i psihijatrija. Teorijska i duhovna podloga Programa Anonimnih alkoholičara ne čini ga nekom novom religijom, već otvara ovisnika u oporavku k integraciji vlastite duhovnosti, jasnijoj slici Boga te duhovnomu i vjerničkom napredovanju.

Ključne riječi: ovisnost, duhovnost, pastoralno savjetovanje, duhovnost Anonimnih alkoholičara, Wiliam (Bill) Wilson

Uvod

U filmu iz 2013. pod nazivom *Don John* glavni lik Jon Martello sebe predstavlja kao skromnoga mladića kojemu je važno tek nekoliko stvari u životu: »moje tijelo, moja 'gajba', moj auto, moja obitelj, moja crkva, moji dečki, moje djevojke, moja pornografija«. ¹ Boreći se sa svojom seksualnom ovisnošću, on svake nedjelje odlazi na ispovijed no i od toga odustaje jer uviđa da mu jedan očenaš i tri zdravomarije ne pomažu. Film pokazuje kako John, čak i u vezi s djevojkom koju voli, osjeća »prazninu« koju jedino može »ispuniti« pornografija i masturbiranje zbog čega, kasnije, gubi tu djevojku. Neadekvatan odgovor na ovisničke probleme lako se detektira i kod drugih kršćanskih denominacija, čak i kod onih

* Dr. sc. Antun Volenik, Filozofski fakultet Družbe Isusove u Zagrebu. Adresa: Jordanovac 110, p. 169, 10000 Zagreb. E-pošta: voleniks@gmail.com

1 Don Jon, Official trailer, 25. listopad 2014, https://www.youtube.com/watch?v=bcGO_oAahV8

čiji pastori imaju dobru pastoralnu formaciju. John, alkoholičar židovskih korijena, došao je u metodističku crkvu tražeći nadu i pomoć, ali je doživio duboko razočarenje. Pastor Matt Russell to ovako opisuje u knjizi *Bridges to Grace* (Mostovi nade)²: »John je počeo shvaćati da, pored istinske nade u Boga koju crkva nudi, u njoj ne može naći mjesto gdje slobodno može govoriti o mračnim stranama svoje ovisnosti. Kada je želio govoriti o svojim osobnim problemima, uočio je da bi onima koji su ga slušali postalo vrlo neugodno. Osjetio je da postoji nevidljiva granica koju bi on prekoračio kada je govorio o alkoholizmu. John je shvatio da je u redu govoriti o grijehu općenito i priznati da smo svi grešnici i imamo svoje nedostatke, ali i da nije dobro biti iskren do kraja, realan i otvoren glede svojih problema.«³

Priznavanje duhovne komponente kao važne sastavnice u terapiji ovisničkoga ponašanja u zadnjih je tridesetak godina postalo općeprihvaćeno u psihoterapijskoj literaturi i praksi, više–manje na način kako tu duhovnost predstavlja i razvija zajednica Anonimnih alkoholičara i ostalih Anonimnih koji prihvaćaju Program 12 koraka.⁴ Ovaj članak otvara pitanje koliko se u pastoralnoj praksi različitih kršćanskih denominacija (osobito Katoličke Crkve) može prihvatiti takva duhovnost kao moguća pomoć u pastoralnoj skrbi za takve osobe. Pokušat će se pokazati da Anonimni, kroz svoje teorijske postavke i praksu, nisu tek jedna od skupina samopomoći, kako su ponekad predstavljeni u javnosti, niti postkršćanska sekta, već pokret s jasnom vizijom života bez ovisnosti, pri čemu je duhovni rast ovisnika ono što mu daje snagu živjeti slobodno.

1. Duhovna pozadina Anonimnih

Sržno bi se moglo reći da se u ranom razvijanju duhovnosti i psihološke teoretske podloge Anonimnih mogu zamijetiti tri glavna utjecaja: »1) psihologija Carla Junga, točnije njegovo naglašavanje važnosti 'religioznoga iskustva' 2) Oxfordska skupina, odnosno vizija 'kršćanstva prvoga stoljeća' kako ju je promovirao luteranski pastor pennsylvanijskih korijena, Frank Buchman te 3) Prezentacija Wiliama Jamesa u *The Varieties of Religious Experience*, osobito opis 'obraćenja' doživljenog u 'dvaput rođenom' ili 'bolesno–dušju'«. ⁵ Napomenimo ovdje da je Wiliam James izvan filozofskog kruga, kao psiholog, u nas malo poznat pa je važno primijetiti da je u Americi upravo u vrijeme stvaranja Anonimnih njegov utjecaj bio vrlo jak što se odrazilo i na stavove W. Wilsona kao idejnoga začetnika svih teorijskih postavki Anonimnih alkoholičara.

- 2 Knjiga prikazuje različita iskustva i nastoji biti vodič za rad s ljudima koji se nose s ovisnostima, posljedicama zlostavljanja te depresijom, osobito za pastore i vode različitih kršćanskih denominacija.
- 3 Liz Swanson — Theresa McBean, *Bridges to Grace*, Grand Rapids, 2011, 106.
- 4 Marc Galanter, *Spirituality and recovery in 12–step programs: An empirical model*, *Journal of Substance Abuse Treatment*, 2007, 33, 265–272.
- 5 Ernest Kurtz, *Alcoholics Anonymous: A Phenomenon in American Religious History*, u: Ernest Kurtz, *The Collected Ernie Kurtz*, New York, 2008, 25.

S druge strane, utjecaj Carla Junga na duhovne postavke Anonimnih bio je zapravo dvostruk, teorijski, ali i vrlo praktičan i direktan. Nakon definitivnoga razlaza s Freudom 1912.⁶ Jung počinje razvijati svoj vlastiti koncept koji će ga bitno odvojiti od nekadašnjeg uzora uvođenja pojma kolektivnog nesvjesnog i arhetipova koji nužno uključuju i Božansko. Ako bi jednom rečenicom trebalo opisati Jungov trajan interes za duhovnost, onda se može reći da je uvijek nastojao oko cjelovitosti, a ne svetosti,⁷ te da mu je kršćanstvo bilo polazište, no ne i ishodište. U svome terapijskom radu općenito Jung je podržavao duhovnu dimenziju svojih pacijenata, što je bio slučaj i u radu s američkim pacijentom, alkoholičarom Rowlandom Hazardom kojemu je švicarski profesor nakon nekoliko mjeseci rada 1931. preporučio »da se pridruži nekoj vrsti vjerničke grupe i tamo potraži duhovno iskustvo.«⁸ Puno kasnije, 1961. u odgovoru na pismo Billa Wilsona⁹ kojim mu ovaj zahvaljuje na tako dobrom savjetu koji je zapravo postao »prva karika u lancu događaja koji će dovesti do osnivanja Anonimnih alkoholičara«,¹⁰ Jung će zapisati danas poznate riječi koje odražavaju duboku potrebu mnogih ovisnika, ne samo alkoholičara: »Njegova žudnja za alkoholom bila je jednaka, na jednoj nižoj razini, duhovnoj žedi našeg bića za cjelovitošću, srednjovjekovnim jezikom izraženo: sjedinjenjem s Bogom.« Uz riječ »Bog« Jung je dodao riječi Psalma 42: »Kao što košuta žudi za izvor–vodom, tako duša moja čezne, Bože, za tobom.«¹¹ Ipak, bilo bi povijesno netočno ustvrditi da je Jung imao jasnu kršćansku viziju kada je 1931. govorio o duhovnome iskustvu, a osobito kada trideset godina nakon toga (i tek nekoliko mjeseci prije smrti) govori o žudnji za Bogom citirajući Bibliju.¹² No ono što je posve sigurno i važno za temelje Anonimnih jest »duhovno iskustvo« koje će biti ugrađeno u temelje Pokreta kroz izraze kao što su: »Sila veća od nas samih«,¹³ »Bog kako ga mi razumijemo«¹⁴ ili pak »duhovno buđenje«.¹⁵

6 Te je godine bio gostujući profesor na isusovačkome sveučilištu Fordham, a tih godina počinje i njegova jača prisutnost u Sjedinjenim Državama i uopće anglosaksonskome svijetu (Engleskoj, Indiji), što objašnjava brzo prevođenje i prisutnost njegovih djela na engleskome govornom području.

7 Usp. John Welch, *Spiritual pilgrims: Carl Jung and Teresa of Avila*, New York, 1982, 30–59.

8 Dr. Carl Jung and Alcoholic Anonymous, 10. studeni 2014, http://www.aa.org/newsletters/en_US/f-151-markings_winter-2013.pdf

9 'Pass It On': The Story of Bill Wilson and How the A. A. Message Reached the World, New York City, 1984, 34.

10 Ernest Kurtz, *No–God: A History of Alcoholics Anonymous*, New York, 1979, 8.

11 Bill W.'s Correspondence with Carl Jung, 10. studeni 2014, <http://www.sober.org/CarlJung.html>

12 O razvoju i kritici Jungova panteizma vidi u: James W. Heisig, *Imago Dei: A Study of C. G. Jung's Psychology of Religion*, Lewisbourg, 1979.

13 Anonimni Alkoholičari, Drugi korak, 12 studeni 2014, http://www.aa.org/assets/en_US/en_step2.pdf

14 Anonimni Alkoholičari, Treći korak, 12 studeni 2014, http://www.aa.org/assets/en_US/en_step3.pdf

15 Anonimni Alkoholičari, Dvanaesti korak, 12 studeni 2014, http://www.aa.org/assets/en_US/en_step12.pdf

Rowland je ozbiljno shvatio ovaj savjet te se, po povratku u Sjedinjene Države, pridružio jednoj oxfordskoj skupini. Takve skupine bile su u Americi osobito popularne upravo tridesetih godina prošloga stoljeća te nije čudno da se Rowland odlučio baš za njih. Program oxfordskih skupina¹⁶ imao je duboko kršćanske temelje. Linda Mercadante u svojoj je knjizi *Victims and Sinners. Spiritual Roots of Addiction and Recovery* ovako ukratko okarakterizirala dinamiku Oxfordske gupe: »Svi su ljudi grešnici. Svi grešnici mogu se mijenjati. Ispovijed je preduvjet promjene. Promjenom se može doprijeti izravno do Boga. Čuda su ponovo moguća. Promjena mora mijenjati druge.«¹⁷ Kao duhovni ideal skupina je postavila četiri apsoluta: apsolutna iskrenost, apsolutna čistoća, apsolutna nesebičnost i apsolutna ljubav. Prvi od njih, apsolutna iskrenost, postat će kasnije jedan od glavnih postulata programa Anonimnih alkoholičara. Ipak, put do toga bio je polagan. Rowland je doista iskusio da mu je duhovno iskustvo koje je primio u Oxfordskoj grupi pomoglo prestati piti. To svoje »otkriće« želio je prenijeti dalje i prva osoba kojoj se obratio s novom nadom za prestanak pijenja bio je Edwin (Ebby) Thatcher, također alkoholičar koga je sreo u skupini. I Ebby je imao prijatelja alkoholičara, ali taj je bio jedan od najbeznačajnijih slučajeva ovisnosti o alkoholu. Zvao se Wiliam (Bill) Griffith Wilson, bivši broker s Wall Streeta. Ovakvi opisi obično završavaju s poznatom tvrdnjom: »a ostalo je povijest«. To vrijedi za povijest Anonimnih alkoholičara, no kako je Bill W., kako će ostati poznat u povijesti pokreta (i kako ćemo ga odsada navoditi) — sam otkrio duhovnu dimenziju Programa, ostaje pokazati.

2. *Mi agnostici*

Središnja knjiga Anonimnih alkoholičara, općenito poznata pod nazivom Velika knjiga (Big Book) započinje poglavljem jednostavna naziva »Billova priča«. U njoj sam Bill W. opisuje susret sa starim školskim prijateljem (Ebbyjem) ostavljajući ga, naravno, anonimna. Jedne večeri, dok je nastojao sakriti od supruge bocu džina koja mu je trebala da »prebrodi« noć, Billa je nazvao prijatelj: »Bio je trijezan... Bilo je nešto u njegovim očima. Bio je neobjašnjivo drugačiji. Što se dogodilo? Gurnuo sam piće preko stola. Odbio je. [...] 'O čemu se radi?' upitah. Pogledao me direktno u oči. Smiješeći se, jednostavno je rekao: 'Desila mi se vjera.'«¹⁸ Nakon toga, na nekoliko stranica Bill W. opisuje svoje duhovno

16 Oxfordske grupe utemeljio je američki luteranski pastor dr. Frank Buchman. On je 1908. imao duboko duhovno iskustvo, svojevrсно obraćenje koje ga je navelo da 1921. utemelji Bratstvo kršćana prvoga stoljeća koje se 1931. prozvalo Oxfordska grupa. Buchman 1938. pokretu ponovo mijenja ime te ga naziva Moral Re-Armament (RAM) da bi u novije vrijeme pokret dobio sadašnje ime; Initiatives of Changes. Današnje mu je središte u Švicarskoj.

17 Usp. Linda Mercadante, *Victims and Sinners. Spiritual Roots of Addiction and Recovery*, Louisville, 1996, 50–51. Dobar opis ranoga rasta Anonimnih u okrilju Oxfordske grupe daje i: Nan Robertson, *Betting Better: Inside Alcoholics Anonymous*, New York, 1988.

18 Alcoholics Anonymous. *The Story of How Many Thousands of Men and Women Have Recovered from Alcoholism*, New York City, 1976, 9.

iskustvo upoznavanja Sile veće od njega samoga te prolazak kroz ono što će kasnije postati većinom 12 koraka Programa. Konačno, nakon što se opet našao u bolnici na odvikavanju te nakon još jednog deliričnoga iskustva bez alkohola donio je konačnu odluku. »Tamo sam ponizno prikazao sebe Bogu, kako sam ga tada razumijevao, da upravlja sa mnom po svojoj volji. Bezrezervno sam se prepustio Njegovoj brizi i vodstvu. Po prvi sam puta priznao, koliko je do mene, ništa sam; da sam bez Njega izgubljen. Bez zadržke sam se suočio sa svojim grijesima i postao voljan da ih moj novopronađeni Prijatelj makne od mene, s korijenom i granama. Od tada više nisam morao piti.«¹⁹

Njegov liječnik, dr. Wiliam Duncan Silkworth,²⁰ pomogao mu je u razumijevanju postavki Oxfordske grupe te je Bill W. kroz sljedeća četiri mjeseca trijeznosti nastojao prenijeti svoju poruku mogućnosti trijeznosti, bilo unutar skupine, bilo u bolnici Towns Hospital New York u kojoj je bio liječen, no bez uspjeha. Konačno, u svibnju 1935., Bill je oputovao u Akron, u državu Ohio,²¹ da bi započeo nov posao koji je, međutim, propao. Bojeći se da bi zbog toga mogao ponovo početi piti, tražio je drugoga alkoholičara, ali ovaj put ne da bi prenio poruku o trijeznosti, već da bi spasio sama sebe. Našao ga je u osobi jednoga liječnika, dr. Roberta (Boba) Holbrooka Smitha. Ovaj put umjesto da govori o problemu, alkoholu, govorio je o sebi, alkoholičaru. Smith je bio upućen u postavke Oxfordske grupe, no od Billa je čuo nešto bitno drugačije. I sam doživjevši novo »duhovno iskustvo«, 10. svibnja 1935. popio je svoje zadnje piće, što će kasnije uzeti kao datum osnivanja Anonimnih alkoholičara, a »Bill W. i dr. Bob« suosnivači su pokreta. Svoje iskustvo pijenja dr. Bob opisao je u priči »Noćna mora dr. Boba« koju završava riječima: »Ako mislite da ste ateist, agnostik, skeptik ili vam neka druga forma intelektualnog ponosa ne dopušta prihvatiti sadržaj ove knjige, žao mi vas je. Ukoliko još uvijek mislite da ste dovoljno jaki da sami pobijedite u ovoj igri, to je vaša stvar. Ali ukoliko zaista i iskreno želite prestati piti alkohol potpuno i zauvijek, i iskreno vjerujete da vam je zato potrebna pomoć, mi vam nudimo odgovor... Vaš nebeski Otac nikada vas neće napustiti!«²²

Bill W. izriječom, a dr. Bob načinom života bili su praktični agnostici slično kao i polovina ranih članova, osobito nakon napuštanja Oxfordske grupe (krajem 1937.), kako svjedoči poglavlje »Mi agnostici« u Velikoj knjizi.²³ Vrlo polagani duhovni rast bio je i jedan od razloga napuštanja Oxfordske grupe: »Većina alkoholičara samo žele biti trijezni, ništa više. Drže se ostalih nedostataka, napuštajući ih tek malo po malo. Jednostavno ne žele postati 'prerano predobri'.

19 *Isto*, 13.

20 Također jedna od središnjih figura u ranome razvoju Anonimnih alkoholičara. Puno je pomogao da medicinska struka prepozna i prizna Program, a sam je liječio više od 40 000 alkoholičara. Usp. *Alcoholics Anonymous Comes of Age*, New York, 1957, 114.

21 Grad se nalazi nedaleko Clevelanda gdje je ubrzo nastala i treće grupa. Država Ohio u nas je poznata po, inače puno manjem, Daytonu.

22 *Alcoholics Anonymous, The Story of How Many Thousands of Man and Women Have Recovered from Alcoholism*, New York City, 1976, 181.

23 *Isto*, 44–58.

Koncept apsoluta Oxfordskih grupa... često je bio previše za pijanca. Tim idejama trebali su biti hranjeni čajnom žličicom, a ne kantom.«²⁴ Osnivanje vlastitoga bratstva, potpuno autonomnog, od protestantske pozadine Oxfordske grupe pomoći će još u nečemu — dolasku katolika.

3. *Katolički utjecaj*

U svoje prve dvije godine postojanja članovi Anonimnih alkoholičara većinom su bili pripadnici bijele više srednje klase, protestantskih korijena ili vjeroispovijesti, kakvi su, u ostalom, bili Bill W i dr. Bob. »Kada je knjiga Anonimni Alkoholičari bila spremna za tiskanje 1939., u njujorškoj grupi nije bilo nijednoga katolika.«²⁵ Upravo tada u Program ulazi prvi i to ne bilo kakav katolik. Zvao se Morgan R. i ubrzo je postao prva neslužbena veza između AA i Katoličke Crkve. Budući da je poznao ljude u njujorškoj nadbiskupiji, dostavio je rukopis Velike knjige nadbiskupskom povjerenstvu za tisak tražeći njihovo mišljenje. Odgovor povjerenstva bio je više nego pozitivan i ohrabrujući.²⁶

Ipak, dvije druge osobe, obje ne-alkoholičari, odigrat će još značajniju ulogu u ranoj povijesti pokreta. Iste 1939., dr. Bob, nastojeći djelovati i u jednoj katoličkoj bolnici, St. Thomas Hospital Acron, priznaje svoju alkoholičarsku povijest jednoj časnoj sestri, djelatnici bolnice. Radilo se o sestri Ignaciji iz družbe milosrdnih sestara sv. Augustina (Sisters of Charity of Saint Augustin). Nakon toga započinje njihov zajednički rad u liječenju alkoholičara, često pod dijagnozom »akutnog gastritisa« kako bi ih se lakše smjestilo u bolnicu.²⁷ Druga osoba koja se posebno izdvaja svakako je isusovac p. Edward (Ed) Dowling. Iako je njegov rad s Anonimnima bio samo dio mnogih pastoralnih i karitativnih djela kojima se bavio, imao je značajan utjecaj na Program i na Billa W. osobno. Pater Ed, kako je ostao poznat u povijesti Anonimnih, živio je u St. Louisu, u Misouriju, i bio urednik časopisa pod nazivom *The Queen's Work*. Nedugo nakon izlaska Velike knjige, pročitao ju je te ostao impresioniran podudarnostima koje je zapazio između Programa 12 koraka i nekih vidova ignacijanske duhovnosti.

Prije nego što se detaljnije ude u odnos Billa W. i patra Eda, važno je pogledati o kakvim se zapravo podudarnostima radi. Pedesetak godina nakon izlaska Velike knjige jedan drugi isusovac iz St. Louisa, p. Jim Harbaugh²⁸, napisao je cijelu knjigu u kojoj je razradio sličnosti i razlike između Velike knjige i Billa W. te Duhovnih vježbi sv. Ignacija Lojolskog. Kao ilustraciju navodimo sljedeći odlomak: »Obojica, i Bill i Ignacije vjerovali su da se obraćenje može

24 Ernest Kurtz, *Not-God: A History of Alcoholics Anonymous*, Center City, 1979, 46.

25 *Isto*, 47.

26 Takav će odgovor Bill W. dobiti i od protestanskoga teologa i pastora Harrya Emersona Forsdicka. Usp. *Isto*, 75.

27 Usp. *Alcoholics Anonymous Comes of Age*, New York, 1957, 5–6.

28 Jim, i sam alkoholičar, nakon svoga »duhovnog iskustva« i trijeznosti u Anonimnima te proučene literature, koja se i ovdje navodi, napisao je navedenu knjigu koja je doživjela više izdanja.

izazvati ili pospješiti metodički, visoko strukturiranim pristupom; i doista, oba pristupa doživjeli su i kritike da su prestriktno razrađeni. Obje knjige, Anonimni alkoholičari te Duhovne vježbe pretpostavljaju da obraćenje počinje dubokim osjećajem ljudske slomljenosti (Ignacijev 'Prvi tjedan' i Billov 'Prvi korak'). Obojica idu prema osjećaju Božje iscjeliteljske moći. Nadahnuta tom moći, osoba u oporavku ili osoba koja obavlja Duhovne vježbe 'bez straha obavlja svoju moralnu inventuru' (Četvrti korak); to dijeli s drugom osobom (i Ignacije i Bill spoznali su važnost duhovnog vođe ili 'sponzora')... Eddie Dowling imao je upravo tu ulogu u Billovu životu.«²⁹

P. Dowling pojavio se u Billovoj kući jedne kišne noći proputovavši pola Sjedinjenih Država samo da bi ga osobno susreo. Bilo je to providonosno. Bill je upravo u to vrijeme zapao u duboku depresiju te bio prilično izgubljen ne znajući kako se nositi s njom. No počevši razgovarati s nenadanim gostom otkrio je njegovu duboko razumijevanje duhovnoga života te je od tada p. Ed imao dubok utjecaj na Billa, kako on sam svjedoči: »Na vrlo realan način, bio je moj duhovni savjetnik, jednako kao što je to bio stotinama drugih Anonimnih alkoholičara.«³⁰

Ovdje se kratko moguće referirati i na Billovo zanimanje za prelazak u Katoličku Crkvu. Naime, 1947. on je primao i poduku od kasnije slavnog biskupa Fultona Sheena. Billova supruga Loisa, osvrćući se puno godina kasnije na to razdoblje, izjavila je da nije sigurna da je on zaista bio blizu prelaska, no jedan bliski prijatelj mislio je drugačije: »Imao sam dojam da je u posljednji trenutak odlučio drugačije jer mu se činilo da to ne bi bilo u redu glede AA.«³¹

Na za povijest Anonimnih, vrlo značajnoj svečanosti obilježavanja dvadesete godišnjice nastanka, u svome se govoru pater Dowling osvrnuo na jedno od pisama koje je primio od Wilsona, koje je važno i za ovu temu: »Koliko će daleko pojedini alkoholičar razvijati svoju ovisnost o Bogu nije stvar AA–a. Bilo da to čini u crkvi ili izvan crkve, bilo da je to u ovoj ili onoj crkvi, to nije stvar AA–a. U stvari mislim da to nije stvar nijednoga od članova. To je Božja stvar. Ono što je stvar AA–a zacrtano je u Jedanaestom koraku: Kroz meditaciju i molitvu tražiti Božju volju te moliti za snagu da bi ju se slijedilo.«³²

Konačno, treba završiti ovaj pregled s još jednim američkim isusovcem koji je također snažno utjecao na AA, ali nešto kasnije. Radi se o p. Johnu C. Fordu, jednome od najznačajnijih američkih moralnih teologa u razdoblju od Drugoga

29 Jim Harbaugh SJ, *A12–Step Approach to the Spiritual Exercises of St. Ignatius*, Franklin, 1997, Kindle izdanje, Location 118–119.

30 Robert Fitzgerald SJ, *The Soul of Sponsorship: The Friendship of Father Ed Dowling, S.J. and Bill Wilson in Letters*, Center City, 1995, 13. Knjiga sadrži 195 pisama koje su međusobno razmijenili u 20 godina prijateljstva i suradnje.

31 *The Catholic Contribution to the 12–Step Movement*, 10 studeni 2014, <http://www.catholicculture.org/culture/library/view.cfm?recnum=703> Razna pitanja koja su ga mučila, osobito glede papine nepogrešivosti te sakramenata može se pratiti u njegovim pismima Dowlingu. Usp. Robert Fitzgerald SJ, *The Soul of Sponsorship: The Friendship of Father Ed Dowling, S.J. and Bill Wilson in Letters*, Center City, 1995, 47–54.

32 *Alcoholics Anonymous Comes of Age*, New York, 1957, 257.

svjetskog rata do postkoncilskog vremena.³³ Oporavivši se od alkoholizma kroz AA, razvio je duboko prijateljstvo s Billom W. te mu je pomogao u oblikovanju i izdavanju dviju važnih knjiga Programa. Prva je *Twelve Steps and Twelve Traditions* (tzv. *Twelve and Twelve*, druga po važnosti nakon *Velike knjige*) te *Alcoholics Anonymous Comes of Age*, važna za povijest Anonimnih, koja je i ovdje više puta citirana. Važan je i njegov teorijski doprinos u razumijevanju alkoholizma na duhovnoj, tjelesnoj te psihološkoj razini. »Mislim da je pravilno govoriti o alkoholizmu kao o trostrukoj bolesti — bolesti tijela, bolesti uma i također bolesti duše.«³⁴ Njegov najznačajniji doprinos u odnosu na ovisnost i proces oporavka od nje u duhovnom je rasuđivanju koje je uključivalo sva tri gore nabrojena elementa.

4. *Duhovnost u programu Anonimnih alkoholičara*

Već više puta citirana *Velika knjiga*, prva je i najvažnija knjiga Anonimnih. Puno joj je ime Anonimni alkoholičari: Priča o tome kako su se na tisuće muškaraca i žena oporavili od alkoholizma (*Alcoholics Anonymous: The Story of How Many Thousands of Men and Women Have Recovered from Alcoholism*). Doživjela je četiri izdanja, višemilijunsku nakladu³⁵ i prijevod na četrdesetak jezika.³⁶

Bill W., koji je autor prvih 150 stranica u kojima su sadržane glavne postavke programa, pisao ih je od kraja 1938. te tijekom 1939. Svoja razmišljanja dijelio je s dvjema tada postojećim skupinama: onom u New Yorku kojoj je i sam pripadao te onom u Acronu gdje je bio dr. Bob. Prvi pokušaji izgledali su previše pobožni, previše propovjednički, no u jednom trenutku tekst »je rođen«: »Wilson je počeo pisati nastojeći uobličiti temu nade — nešto oko čega se svi mogu složiti. 'Rijetko smo vidjeli da osoba koja je temeljno slijedila naš put ne uspije.' Billova olovka počela je letjeti po papiru, a njegove misli nastavile su teći dok je započinjao zapisivati sljedeći odlomak: Polovične mjere ništa vam neće pomoći. Prepustite se Božjoj zaštiti i brizi potpuno i do kraja. Mislimo da to možete podnijeti. Ovo su koraci koje smo mi poduzeli — naš program oporavka.«³⁷ Ograničeni prostor ovoga članka ne dopušta ući u detalje nastanka onoga što će postati »srce« programa — njegovih 12 koraka. Ovdje treba naglasiti da je Bill W. odmah napisao svih 12 koraka onako kako ih se poznaje danas, s razlikom da je koristio imenicu

33 Kao ilustraciju za tu tvrdnju dovoljno je navesti da bez njegove suradnje najpoznatija enciklika Pavla VI. *Humane vitae* ne bi izgledala onako kakvu je danas poznajemo. Usp. Eric Marcelo O. Genilo SJ, John Cuthbert Ford SJ, Washington DC, 2007, 2.

34 *The Catholic Contribution to the 12-Step Movement*, 10 studeni 2014, <http://www.catholicculture.org/culture/library/view.cfm?recnum=703>

35 Zaključno s 2012. preko 32 milijuna prodanih primjeraka, 12 studenog 2014, <http://anonpress.org/faq/796>

36 *Translations of AA literature*, 12 studenog 2014., <http://anonpress.org/faq/235>. Izdavanje prijevoda na hrvatskome jeziku u tijeku je.

37 Ernest Kurtz, *No-God: A History of Alcoholics Anonymous*, New York, 1979, 58.

Bog, a s kasnijim reakcijama uvedeni su pojmovi *Sila veća od nas samih* u drugom koraku i *Bog kako ga mi razumijemo* u trećem i jedanaestom koraku.³⁸

Time se postiglo dvoje. Sačuvan je kršćanski temelj pokreta te su osnove pokreta postale otvorene, ne samo za pripadnike raznih kršćanskih denominacija (svojevrсна anonimnost među kršćanskim denominacijama), već kroz izraz *Sila veća od nas samih* i svima kojima je pojam Bog na početku Programa bio stran, čak i odiozan. Ipak, takvim pristupom otvoren je i ozbiljan problem budući da su Anonimni počeli graditi vlastitu duhovnost, autonomnu od kršćanstva iz kojeg su potekli. Anonimni su uvijek ostali vjerni svomu duhovnom karakteru, no zanimanje za duhovnu podlogu Programa sa strane modernih znanosti počelo je tek nedavno. »Mnogi, koji su iskusili oporavak kroz 12 koraka ili oni koji su blisko radili sa osobama u oporavku (npr. pastori, duh. pratitelji, terapeuti), posegnuli su za izrazima 'duhovna' dimenzija ili 'duhovnost' kao nečemu što je *sine qua non* za životno spasonosnu promjenu u ovisničkome životu (Berenson, 1990; Bruxton, Smith, and Seymour, 1987; Clinebell, 1985; Larsen, 1985;) Ipak, bilo je malo kontinuiranoga zanimanja za to kao nešto vrijedno znanstvenoga istraživanja (Morgan, 1995; NIHE, 1997). S druge strane, duhovnost je teško proučavati, a ukorijenjene predrasude u više znanstvenih disciplina kočile raspravu o njezinoj mogućoj ulozi u procesu oporavka.«³⁹ To se odnosi i na kršćansku (kako protestantsku tako i katoličku) teološku literaturu koja je također tek nedavno počela puno šire govoriti o ovoj temi.⁴⁰ No prije nego što se šire pozabavimo međusobnom interakcijom AA duhovnosti i kršćanstva, važno je odrediti

38 Svih 12 koraka danas glase ovako: »1. Priznali smo da smo bespomoćni pred alkoholom te da nismo mogli upravljati svojim životima; 2. Povjerovali smo da nam Sila koja je jača od nas samih može obnoviti zdrav razum; 3. Odlučili smo predati svoju volju i život na brigu Bogu, kako ga mi razumijemo; 4. Bez straha smo obavili svoju moralnu inventuru; 5. Priznali smo Bogu, sebi samima i nekom drugom ljudskom biću pravu prirodu naših grešaka; 6. Bili smo potpuno spremni dozvoliti Bogu da ukloni sve naše karakterne nedostatke; 7. Ponižno smo Ga zamolili da ukloni naše mane; 8. Načinili smo listu svih osoba kojima smo naudili te smo postali spremni svima im to nadoknaditi; 9. Direktno smo ispravljali svoje greške učinjene tim ljudima, kad god je to bilo moguće, osim u slučajevima kada bi time njima ili drugima učinili nažao; 10. Neprestano smo preispitali sebe i kada bismo pogriješili, odmah bismo to priznali; 11. Tragali smo putem molitve i meditacije kako da poboljšamo svoj svjesni kontakt s Bogom, kako ga mi razumijemo, moleći se za spoznaju njegove volje za nas, te za snagu da to sve ostvarimo; 12. Nakon što smo, kao rezultat poduzimanja ovih koraka, doživjeli duhovno buđenje, pokušali smo prenijeti ovu poruku alkoholičarima i primjenjivati ove principe u svim životnim situacijama.«

Zašto je Program tako pažljiv i postepen u »naviještanju« svoje duhovne strane i Boga kao onoga koji ovisnika čini trijeznim, dobro oslikava sljedeći događaj. Kada su Bill W. i dr. Bob razgovarali sa prvim alkoholičarom, počeli su mu govoriti i o »duhovnom programu« i »Višoj Sili«. Tu ih je ovaj prestao slušati uz objašnjenje: »'Ne, ne' reče on odlučno. 'Za mene je prekasno. Ja još uvijek dobrono vjerujem u Boga, ali tako dobro znam da on više ne vjeruje u mene.'« Ernest Kurtz — Katherine Ketcham, *The Spirituality of Imperfection*, New York, 1992, 106.

39 Oliver J. Morgan — Merle Jordan (uredili), *Addiction and Spirituality*, St. Louis, 1999, 13. U tom kontekstu, u novije vrijeme, i na hrvatskom jeziku imamo knjige poput: Đulijano Ljubičić, *Duhovnost i psihijatrija*, Rijeka, 2009.; Miro Jakovljević, *Duhovnost u suvremenoj medicini i psihijatriji*, Zagreb, 2010.

40 Ovdje donosimo kratku bibliografiju: Gerald May, *Addiction and Grace: Love and Spirituality in the Healing of Addictions*, New York, 1998.; Richard Rohr, *Breathing Under Water: Spirituality and the 12 Steps*, Cincinnati, 2011, Thomas Keating, *Divine Therapy and Addiction:*

se prema pojmovima duhovnosti (*spirituality*) i religije (*religion*) koji se na ovome području isprepliću i često krivo interpretiraju. Osobito pojavom i širenjem New Agea, duhovnost i religija suprotstavljene su jedna drugoj i često tako doživljene.⁴¹ »Percipiranje duhovnosti i religije kao dva odvojena i različita subjekta štetilo je jednoj i drugoj. Anonimni alkoholičari u svojoj literaturi predlažu i ohrabruju one koji su u procesu oporavka da ponovo pronadu svoje religiozne korijene i da koriste i tu tradiciju i AA program u cilju cjelokupnog ozdravljenja cijele osobe umjesto promatranja jedne kao neautentične u odnosu na drugu.«⁴²

U prva tri koraka Programa, koji se zajedno obično nazivaju *koraci predaje*, nalazi se ključ Programa, ali i ključ za razumijevanje duhovnosti AA i njegove teocentričnosti. U jednoj od najboljih studija o povijesti AA autor Ernst Kurtz ovako objašnjava zašto se odlučio za provokativan naslov knjige *Not–God* (Ne–Bog): »'Ne–Bog' prvenstveno znači 'ti nisi Bog' što je prva poruka AA programa ... Središnja i prva poruka dijela knjige *Alcoholic Anonymous 'How it works'* — ključnih pet poglavlja — AA članovima jest da oni nisu beskonačni, apsolutni, da nisu Bog. Po ovome uvidu, prvi alkoholičarev problem jest uvjerenje u posjedovanje gotovo božanske moći, osobito glede kontrole. Međutim, kako Program ističe, alkoholičar nema kontrolu, čak ni nad sobom, i prvi korak prema oporavku treba biti priznanje i prihvaćanje te činjenice koja je tako očita svima drugima, ali ju opsesivno–kompulzivni pijanac tako uporno niječe.«⁴³ Ovdje treba naglasiti psihološki i pastoralno važnu dimenziju skidanja osjećaja krivnje — priznanje da je ovisnik bolestan čovjek koji ne može upravljati vlastitim životom — no u drugom i trećem koraku pruža se postepeno rješenje: *Sila veća od nas samih* te *Bog kako ga mi shvaćamo*.⁴⁴ Ovo nikako ne znači da se s ovisnika skida odgovornost za počinjeno. Dapače, koraci 5., 8. i 9. pozivaju ovisnika na jasno i neustrašivo moralno preispitivanje, priznanje svega počinjenog (koja može biti pred sponzorom, pastorom ili katoličkim svećenikom u obliku ispovijedi) te na konkretne korake pokajanja.⁴⁵

Izlazak iz izolacije i ulazak u zajednicu, bratstvo u kojoj je prvi i jedini postulat istina o sebi i rad na vlastitome oporavku, bez nametanja svojih stavova drugim članovima, otvara ovisnika za rast u integraciji ne samo vlastite osobe, nego i

Centering Prayer and the Twelve Steps, New York, 2009., Saul Selby, 12 Step Christianity: The Christian Roots and Application of the 12 Steps, Center City 2000.

41 Nezavisni razvoj duhovnosti Anonimnih alkoholičara od New Agea dobro prikazuje drugi dio članak: The Catholicity of 12— Step Program, 12 studeni 2014, <http://www.catholicculture.org/culture/library/view.cfm?recnum=702>

42 Oliver J. Morgan — Merle Jordan (uredili), *Addiction and Spirituality*, St. Louis, 1999, 140.

43 Ernst Kurtz, *Not–God. A History of Alcoholic Anonymous*, Center City, 1979, 3.

44 Te izraze možemo shvatiti i kao postupno uvođenje ovisnika u duhovnost anonimnih, gdje se i Bog prvo »skriva« iza anonimnoga naslova »Sile veće od nas samih.«

45 Sljedeći tekstovi to jasno pokazuju: »Olakšanje nikada ne dolazi u ispovijedanju tuđih grijeha. Svatko treba ispovjediti svoje... Milost Božja neće doći i izgoniti naše destruktivne opsesije prije nego što poduzmемо ovaj korak... Možemo pogledati svijetu u oči. Možemo biti sami u potpunom miru i opuštenosti. Naš strah je nestao. Počinjemo osjećati bliskost svoga Stvoritelja.« *Alcoholics Anonymous. The Story of How Many Thousands of Men and Women Have Recovered from Alcoholism*, New York City, 1976, 56, 57, 75.

vlastite duhovnosti. Duhovno razlučivanje te odricanje od svoje volje i rastu u povjerenju i traženju Božje volje sadržaj su molitava Anonimnih alkoholičara.⁴⁶

No ovdje se svakako treba zaustaviti na jednoj posebnosti duhovnosti Anonimnih koju su neki autori jednostavno nazvali *duhovnost nesavršenosti*. Ideja je jasna: to je duhovnost koja se temelji na prihvaćanju i integraciji ljudskih ograničenosti i nemoći. Da bi se jasno vidjelo što je specifičnost ove duhovnosti, treba imati na umu da je glavni dio svakog susreta Anonimnih posvećen dijeljenju vlastitih iskustava u borbi i oporavku od ovisnosti, jednostavno rečeno, kazivanju vlastite priče (*Storytelling*). Upravo time ovisnik dobiva najviše snage od drugoga iako ovaj prvi ne daje nikakve gotove odgovore ili upute. »Neke odgovore možemo jedino naći; oni nikada nisu 'dati'. I tako nam tradicija predlaže: Slušajte! Slušajte priče! Jer i sama se duhovnost prenosi pričama koje koriste riječi čiji smisao ide preko vlastitog značenja da bi se govorio jezik srca. To vrijedi osobito u duhovnosti nesavršenosti, duhovnosti koja nema sve odgovore.«⁴⁷ U navedenoj knjizi autor pokazuje koliko je mudrost koja se nalazi u drevnim pričama (on navodi i one iz drugih religija i kultura) jasna i jednostavna ukoliko smo spremni biti otvoreni toj staroj i jednostavnoj mudrosti. Kao ilustraciju navodimo priču iz otačke tradicije: »Brat u Skitu počinio je pogrešku. Sazvan je zbor na koji je bio pozvan i Abba Mojsije, no on je odbio doći. Tada su mu braća poručila: 'Dodi jer svi te čekaju.' Tada on ustane i krene noseći sa sobom probušenu kantu punu vode. Monah koji je izašao pred njega da ga dočeka upita: 'Što je to, Oče?' Starac odgovori: 'Moji grijesi cure iza mene i ja ih ne vidim, a danas sam došao suditi grijeha drugoga.' Kada su to čuli ostali, ništa više ne rekavši onomu bratu, oprostiše mu.« Kao i u ovoj priči, svaki ovisnik slušajući radikalno iskrenu (još jedna od postavki Programa) tuđu priču doživljava prihvaćanje, a ne osudu dok oni članovi programa s mnogo godina trijeznosti postaju pratioci — mentori koji se kroz iskustvo vlastite nemoći i pouzdanja u Boga kako ga oni razumiju približavaju ideji onoga što je Henri Nouwen opisao u svojim knjigama *Povratak izgubljenog sina* i *Ranjeni iscjelitelj*.⁴⁸

Zaključak

Još je davne 1946. utemeljitelj logoterapije Viktor Frankl napisao: »Doista, ljudi danas psihijatra salijecu ljudskim problemima više nego neurotičnim simp-

46 Cijelo poglavlje moglo bi se napisati o molitvama u duhovnosti Anonimnih alkoholičara. Ovdje ih se samo navodi. Najpoznatija je Molitva spokoja (*Serenity prayer*) kojom počinju ili završavaju svi susreti Anonimnih (često u kombinaciji s molitvom *Oče naš*). Tu su i molitva trećega koraka te molitva sedmoga koraka. Usp. Alcoholics Anonymous. *The Story of How Many Thousands of Man and Women Have Recovered from Alcoholism*, New York City, 1976, 63; 76.

47 Ernest Kurtz — Katherine Ketcham, *The Spirituality of Imperfection*, New York, 1992, 8–9.

48 Uzimamo upravo ovaj primjer jer, kako je pokazao Wil Hernandez u svojoj studiji o Nouwenu, njegov duhovni put, koji je pretočio u svoja djela, bila je upravo integracija vlastite nesavršenosti i nesavršenosti čovjeka kao takvog izraženu osobito kroz pojmove sebstva i duše (*self and soul*). Vidi: Wil Hernandez, Henry Nouwen: *A Spirituality of Imperfection*, Mahwah NJ, 2006.

tomima. Mnogi koji danas navraćaju psihijatru bili bi nekoć potražili pomoć svećenika, pastora ili rabina — i tako je liječnik konfrontiran više s filozofskim pitanjima nego s emocionalnim konfliktima.«⁴⁹ Ovisnik, često, odlazi razočaran i od jednih i od drugih — ni dušo–brižnik ni duho–brižnik ne uspijevaju sami ponuditi put izlaska iz ovisnosti, što je prvi uvjet integracije sebstva s jedne strane i duhovnoga rasta s druge. Program 12 koraka tu se pokazao kao izuzetno učinkovita pomoć koji s elementima psihoterapije i religije pruža ovisniku put oporavka i ozdravljenja.

Kako smo pokazali, Program ima neupitno kršćanske korijene, no on izlazi iz okvira jedne religije i ulazi u područje duhovnosti gdje ovisnika otvara za doživljaj Boga i traganje za Njim. U religioznoj praksi Program ne može niti želi (kako se na više mjesta naglasilo) biti nova »religija« za svoje članove. Vjerniku (kršćaninu) pomaže pri oslobođenju od robovanja ovisnosti, pa kao što su psihoterapeuti prepoznali program kao izvrsnu pomoć u terapiji, tako je on »karika koja nedostaje« u razvijanju zdrave duhovnosti koja u slobodi može prigrliti Boga koji se objavljuje i približava (i u) ljudskoj nemoći.

Ovdje se opet možemo vratiti Nouwenu i njegovu ranomu i vrlo poznatomu svojevrsnom pastoralnom udžbeniku *Ranjeni iscjelitelj* u kojem donosi definiciju ranjenoga iscjelitelja kao osobe koja »mora skrbiti o svojim vlastitim ranama, ali u isto vrijeme mora biti spremna liječiti rane drugih.«⁵⁰ Nitko ne može izbjeći stanju ranjenosti. Riječi poput »otuđenje«, »odijeljenost«, »izolacija« i »usamljenost« vrlo su bliske svakom ovisniku, ali često i svakom modernom čovjeku pa tako i osobama s duhovnim pozivom. Upravo poznavanje Programa 12 koraka i duhovno praćenje osoba koje su u njemu može pomoći svakomu »ne–ovisniku« da u interakciji i otkrivanju duhovnosti nesavršenosti bolje prihvati i integrira sebe pomažući duhovnomu rastu osobe koju na taj način prati.

49 Viktor Frankl, *Osnovni pojmovi logoterapije*, u: *Zašto se niste ubili*, Zagreb, 1979, 98–99.

50 Henri J. M. Nouwen, *The Wounded Healer*, New York, 1979, 84.

Alcoholics Anonymous Spirituality and Pastoral Counseling

*Antun Volenik**

Summary

The Alcoholics Anonymous Program (AA), as we can see in the basic documents thereof, is essentially a spiritual program. This paper presents the history of the Program by looking at the spiritual background of the same. The main authors of the Program's spiritual content are portrayed herein, as are also the basic spiritual tenets contained in the Big Book of Alcoholics Anonymous. The Christian roots of the movement are made evident, and a broader view is given of the connection between its founders, William (Bill) Wilson and Dr. Robert (Bob) Smith, and several persons in the Catholic Church, such as Edward (Ed) Dowling, S.J. and John C. Ford, S.J. Also, certain elements are pointed out which the Program has in common with Ignatian spirituality. The Alcoholics Anonymous Program has played a pioneering role in the acceptance of spirituality as an important factor in the recovery and healing process of addicts in conjunction with modern psychotherapy and psychology. There is nothing in the theoretical or spiritual underpinnings of the Program that can cause its ideas to be mistaken for a religious sect or a new religion. On the contrary, a person recovering from addiction has the opportunity to integrate the Program into his own spirituality and so to develop a more vivid idea of God and to advance in spirituality and faith.

Key words: addiction, spirituality, pastoral counseling, Alcoholics Anonymous spirituality, William (Bill) Wilson

* Antun Volenik, Th.D., The Faculty of Philosophy of the Society of Jesus in Zagreb. Address: Jordanovac 110, p.p. 169, 10 000 Zagreb. E-mail: voleniks@gmail.com